

Arbetsmaterial om AI för de utan förkunskap om AI

Detta material utgår från grundutbildningen **Idén om AI är lika fantastisk som nödvändig att diskutera -En utbildning i AI kopplat till bibliotekens demokratiska uppdrag** och är anpassad för att kunna användas tillsammans med de utan förkunskap om AI.

AI, demokrati och bibliotek

Den här utbildningen handlar om hur artificiell intelligens (AI) påverkar samhället, demokratin och bibliotekens arbete. AI kan vara till stor hjälp, men den kan också skapa problem om den används fel.

1. AI och demokrati

AI kan göra det lättare för människor att få information och använda offentliga tjänster. Det kan stärka demokratin.

Men AI kan också fatta orättvisa beslut, till exempel om systemen bygger på snedvriden information eller är svåra att förstå. Då kan människor drabbas utan att veta varför eller kunna protestera.

Slutsats: AI fungerar med demokratiska värderingar bara om den används öppet, rättvist och under mänsklig kontroll.

Prova på: Sök i olika generativa AI på "vilken data använder du?"

Reflektionsfråga: Vilka svar får du och varför?

2. AI kan förstärka orättvisor

AI lär sig av data som redan finns. Om samhället är ojämlikt kan AI förstärka dessa skillnader.

Det kan till exempel leda till:

- stereotyper om kön, yrken eller kulturer
- att vissa grupper syns mer än andra
- att minoriteter osynliggörs eller missgynnas

Slutsats: AI är inte neutral. Den speglar de värderingar och mönster som finns i datan.

Prova på: Använd valfri generativ AI och se vilka bilder som framkommer när du söker på "svensk bibliotekarie" eller "människor i rymden".

Reflektionsfråga: Finns det några likheter eller skillnader på bilderna och vad kan de bero på?

3. Felaktig information och AI

AI kan skapa texter, bilder och videor som ser trovärdiga ut men som är felaktiga eller påhittade.

Det kan vara svårt att upptäcka, men varningssignaler kan vara:

- otydliga eller saknade källor
- konstiga detaljer i bilder eller video
- information som inte stämmer med pålitliga källor

Slutsats: Människor måste vara källkritiska och inte lita blint på AI.

Prova på: Använd generativ AI för att skapa en bild av något så naturtroget som möjligt och be någon annan gissa om det är AI eller en vanlig bild.

Reflektionsfråga: Inför valåret 2026 kan det bli en ökning av AI-genererade bilder och filmer. Vad kan biblioteken göra för att tydliggöra detta?

4. AI och tillgänglighet i bibliotek

AI kan göra bibliotek mer tillgängliga, till exempel genom:

- översättning till olika språk
- sammanfattningar av svåra texter
- hjälp med planering och informationssökning

Detta kan vara särskilt värdefullt för personer med funktionsvariationer eller koncentrationssvårigheter.

Slutsats: Rätt använd kan AI minska hinder och göra information mer tillgänglig för fler.

Prova på: Använd ChatGPTs egna GPT som heter Klarspråk, den är gjord av Carl Heath för att så många som möjligt ska kunna skriva i klarspråk. Välj en text du vill få mer tillgänglig och be ChatGPT översätta den. Blev den mer tillgänglig? Hur kan du använda detta mer?

Reflektionsfråga: Hur tror du att ni kan använda AI för att bli mer tillgängliga för alla?

5. Anpassning för olika åldrar och språk

AI kan hjälpa bibliotek att anpassa tjänster för:

- barn
- äldre
- personer som inte har svenska som modersmål

Samtidigt finns risker. Om AI bara visar sådant som användaren "brukar gilla" kan det begränsa perspektiv och minska mångfalden.

Slutsats: Anpassning kan vara bra, men får inte gå emot bibliotekens uppdrag om bredd och jämlikhet.

Prova på: Sök efter böcker på Googles sökmotor eller på exempelvis Adlibris, vad får du upp för rekommendationer utöver den bok du sökte på?

Reflektionsfråga: Vad tror du att dessa sidor har valt bort för att du ska få just dessa rekommendationer? Vad ser du för nytta/fara med liknande rekommendationer på bibliotekens webb eller i deras katalogsystem?

6. AI, yttrandefrihet och kultur

Felaktigt eller snedvridet AI-innehåll kan göra att vissa kulturer eller grupper framställs negativt eller inte alls.

Särskilt utsatta är minoriteter och ursprungsbefolkningar, vars språk och kultur ofta saknas i AI:s träningsdata.

Det kan leda till:

- att människor känner sig osynliga
- att kulturer misstolkas
- att det fria ordet upplevs som ojämnt

Slutsats: För att stärka demokratin måste fler perspektiv finnas med när AI utvecklas och används.

Prova på: Om du söker i valfri generativ AI på "Sveriges nationella minoriteter". Vad framkommer då? Och vad tror du saknas?

Reflektionsfrågor: Vilka svagheter ser du i nuvarande AI-verktyg?

Sammanfattning

AI kan vara ett bra stöd i bibliotek och samhälle – men den kan inte ersätta mänskligt ansvar.

För att AI ska fungera på ett demokratiskt sätt krävs:

- mänskligt omdöme
- kritiskt tänkande
- kunskap om risker och begränsningar
- respekt för mångfald och kultur

AI ska stödja människor – inte styra dem.